

FETÂVÂ-yı ALİ EFENDİ

(فتاوى على أفندی)

Şeyhülislâm

Çatalcalı Ali Efendi'nin

(ö. 1103/1692)

fetvalarını bir araya getiren eser.

XI. (XVII.) yüzyıl Osmanlı Devleti'nde günlük hayatta karşılaşılan veya tartışılan konularla ilgili 4412 fetvayı ihtiva eden eser devrin din anlayışını, toplum yapısı ve sosyokültürel değerlerini yansıtmaması bakımından önemlidir. Bu eser, Osmanlı Fetvahânesi'nin en muteber kabul ettiği dört fetva kitabından biridir (diğerleri *Behcetü'l-fetâvâ*, *Neticetü'l-fetâvâ*, *Fetevâ-yı Feyziyye*).

1100 (1689) ve 1102 (1691) tarihli yazma nüshalarının mevcudiyetinden (Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 251; Serez, nr. 1113) eserin Çatalcalı Ali Efendi henüz hayatta iken derlendiği anlaşılmaktadır. Soru-cevap şeklinde düzenlenmiş olan fetvalar çoğunlukla "olur" ya da "olmaz" biçiminde kısa cevaplardan meydana gelmekte, bunların delillerine ve kaynaklarına yer verilmemektedir. Daha sonra Ahiskalı Ahmed Efendi ile Gedizli Mehmed Efendi fetvaların orijinallerini kaydetmeden klasik fıkıh kitaplarında bu fetvalara mesnet teşkil eden hükümleri, kaynağın adını ve bölümünü de belirterek Arapça metinleriyle birlikte naklettikleri *Nukûlû Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla birer eser kaleme almışlardır. Sâlih b. Ahmed el-Kefevî de her nakli ilgili fetvanın altına kaydedip daha sonraki neşirlere esas teşkil eden metni oluşturmuştur.

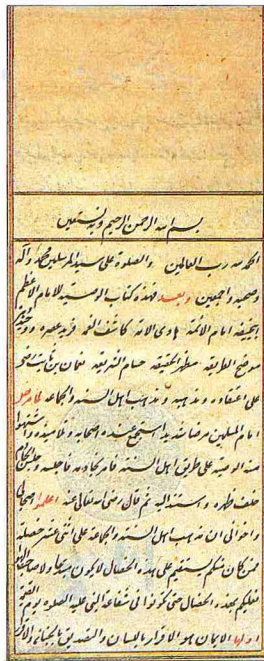
Klasik fıkıh kitaplarındaki gibi "kitab" ve "bab"lara göre düzenlenmiş olan ve elli üç bölümden meydana gelen eser "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz"de son bulmaktadır. Kitapta bölüm başlıkları Arapça'dır.

Tahâret, namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibadetlerle ilgili toplam 124 fetvanın bulunduğu eserde esas ağırlık muâmelât konularına verilmiştir. En çok fetva ihtiva eden bölüm ise 378 fetva ile "Kitâbü'l-Vakf"tır. Bunu sırasıyla talâk, da'vâ, büyü, şehadet, icâre gibi bölümler takip etmektedir.

Muâmele-i şer'iyye ve para vakıflarıyla ilgili fetvalar incelendiğinde Ali Efendi'nin o devirlerde çokça tartışılan bu muâmeleleri câiz gördüğü anlaşılır. "Kitâbü's-Siyer"de "Fî mâ yekûnu küfren

mine'l-müslim" başlıklı babda geçen şu fetva, o dönemde halkın ve ülemânın şeriat-kanun ilişkisine yaklaşımını yansıtmaması bakımından oldukça ilginçtir: "Zeyd'in Amr ile bir hususa müteallik davası olmağla Amr'ı şer'a davet ettiğide Amr, 'Benim şer' ile isim yoktur, ben işimi kanun ile görürüm' dese Amr'a ne lâzım olur? el-Cevâb: Tecdîd-i îmân ve nikâh" (I, 179). Ali Efendi'nin bazı fetvalarında devrin şartlarını da göz önünde bulundurduğu görülmektedir. "Vişnâb" adı verilen içkiyle ilgili şu fetvası buna bir örnek teşkil eder: "Vişnâb demekle mâruf olup müskir olan şerbetin sekir vermeyecek miktarını telehhî kadsınız (eğlence niyeti taşımadan) içmek helâl midir? el-Cevâb: İmam-ı Âzam ve İmâm Ebû Yûsuf katlarında helâldir, İmâm Muhammed katında haramdır. Fî zamâninâ (günümüzde) İmâm Muhammed kavliyle iftâ ihtiyar olunmuştur" (II, 246-247). Bununla birlikte A. Vehbi Ecer'in, İslâm dinindeki içki yasağına rağmen muhtelif çağlarda işret meclisleri kurulduğu, resmî şarabdârlar tayin edildiği ve bu konu üzerinde bir edebiyat teşekkül ettiği şeklindeki tesbitinin ardından Ali Efendi'nin bu fetvasını naklederek onun vişne likörü içimini "bir bakıma tecviz ettiğini" söylemesi (TK, sy. 90, s. 402-403) şaşırtıcıdır.

Fetâvâ-yı Ali Efendi'nin ondan fazla baskısı yapılmıştır (I, İstanbul 1245; I-II, İstanbul 1258, 1266, 1272, 1278, 1283, 1286, 1289, 1311, 1322, 1324-1325 [*Fetâvâ-yı Feyziyye* ile birlikte]).

Fetâvâ-yı
Ali Efendi'nin
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Süleymaniye,
nr. 1074)

BİBLİYOGRAFYA :

Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* (haz. Salih b. Ahmed el-Kefevî), I-II, İstanbul 1311; Ahiskalı Ahmed Efendi, *Nukûlû Fetâvâ-yı Ali Efendi*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 218; Gedizli Mehmed Efendi, *Nukûlû Fetâvâ-yı Ali Efendi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., Yazmalar, nr. 3833; Özege, *Katalog*, I, 402; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamları*, Ankara 1972, s. 95; H. Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 74; A. Vehbi Ecer, "Türk Kültürünün Tetkikinde Fetva Kitaplarının Önemi", *TK*, sy. 90 (1970), s. 402-404.

CENGİZ KALEK

FETÂVÂ-yı ANKARAVİ

(فتاوى انقرى)

Şeyhülislâm Ankaravî

Mehmed Emin Efendi'nin

(ö. 1098/1687)

fetvalarını bir araya getiren eser.

Mehmed Emin Efendi, özellikle şeyhülislâmlık döneminde vermiş olduğu fetvaları *Fetâvâ-yı Ankaravî* (*el-Fetâvâ'l-Ankaraviyye*, *Mecmû'a-i Fetâvâ*) adı altında bir araya getirmiştir. "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz"le son bulan eser klasik fıkıh kitaplarının sistematigine göre elli "kitab"a, bunlar da fassılalar halinde alt bölümlere ayrılmıştır.

Eserdeki fetvalar, alışlagelen fetva mecmualarından farklı olarak soru-cevap şeklinde kaleme alınmamış, soru zikredilmeden çok sık karşılaşılan fikhî meselelerin cevapları kısaca yazılmıştır. Arapça fetvalardan oluşan eserde her meselenin hükmü *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, *Fethu'l-kadîr*, *el-Bahrü'r-râ'ik*, *Kun-yetü'l-münye*, *el-Muhtûtü'l-burhânî*, *Fetâvâ Kâdîhân*, *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, *Hulâsatü'l-fetâvâ*, *Hizânetü'l-fetâvâ*, *Câmi'u'l-fuşûleyn* ve *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye* başta olmak üzere Hanefî mezhebinin muteber fıkıh ve fetva kitaplarından aynen veya özetlenerek derlenmiş, sonunda da alınan kaynak belirtilmiştir.

Eserde özellikle evlenme, boşanma, vakıf, satım, yargılama, şahitlik, vekâlet, dava, kiralama ile ilgili bölümlerin geniş tutulduğu görülmektedir. Ancak bölümlerin her zaman isabetli şekilde tesbit edildiğini ve fetvaların bu bölümlere uygun biçimde yerleştirildiğini söylemek güçtür. Meselâ had suçlarına müstakil bir bölüm ayrılmışken ayrı bölüm halinde ele alınması gereken ta'zîr suçları bu bölüme dahil edilmiş, burada incelenmesi gereken hırsızlık suçu ayrı bir kitap halinde ele alınmış ve bazı had suç-